ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VIII. Dizi - Sayı 5b

SULTAN ABDÜLAZİZ VE DÖNEMİ SEMPOZYUMU

12-13 ARALIK 2013, ANKARA

SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK HAYAT

BİLDİRİLER

2. Cilt

YÜRÜTME KURULU
Prof. Dr. Mehmet Metin HÜLAGÜ
Prof. Dr. Ahmet CİHAN
Prof. Dr. Ahmet KANKAL
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR
Prof. Dr. Süleyman SEYDİ
Arş. Gör. Can DEVECİ
Uzm. Yrd. Yunus PUSTU
Uzm. Yrd. Uğur ÖZÇELİK

BİLİM KURULU
Prof. Dr. Mehmet Metin HÜLAGÜ
Prof. Dr. Ekrem Buğra EKİNCİ
Prof. Dr. Coşkun ÇAKIR
Prof. Dr. M. Ali BEYHAN
Prof. Dr. Mehmet BEŞİRLİ
Prof. Dr. Necdet HAYTA
Prof. Dr. Şenol DURGUN
Doç. Dr. Nejdet GÖK
Doç. Dr. Uğur ÜNAL

TÜRK TARİH KURUMU

ANKARA 2014

XXIII

Sultan Abdülaziz Döneminde Mevlevîlik ve Bazı Mevlevîhânelerin Tamir ve İnşası

Yrd. Doç. Dr. Serdar ÖSEN
Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, serdarosen@karabuk.edu.tr

Giriş

Mevlânâ'nın ölümünden sonra oğlu Sultan Veled tarafından kurulup sistemleştirilen Mevlevîlik Tarîkatı, XIII. yüzyılda dönemin devlet erkânı ile iyi ilişkiler tesis ederek kısa süre içerisinde Tebriz'den Muğla'ya kadar geniş bir alana yayılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise ilk olarak Edirne'de kurulan mevlevîhâne ile faaliyet göstermeye başladığı ifade edilen Mevlevîlik, hükümdarlar tarafından kendilerine sağlanan yardımlar, vakıf muafiyetleri gibi uygulamalar sâyesinde devlet içerisinde önemli bir tarîkat konumuna yükselmiştir. Konya Mevlânâ Dergâhı merkez kabul edilmekle birlikte İstanbul başta olmak üzere Bursa, Manisa, Halep, Kütahya ve Afyon gibi şehirlerde kurulmuş olup, asitâne hüviyetinde olan mevlevîhâneler, kuruluşundan XIX. yüzyıla kadar eğitimden sanata Türk toplum hayatı içerisinde oldukça önemli bir konumda bulunmuşlardır.

XIX. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasî ve sosyal koşullar devlet bünyesinde birtakım gelişmeleri zorunlu kılmıştır. Kısaca modernleşme çalışmaları olarak ifade edilebilecek bu gelişmeler, toplum içerisinde çeşitli kesimlerce farklı tepkilerle karşılanmıştır. Yüzyılın başında Mevlevîlik içerisinde önemli bir ağırlığa sahip olan İstanbul mevlevîhâneleri genel olarak

merkezi hükümet yanında yer alırken Konya Mevlânâ Dergâhı için aynı şeyi söylemek güçtür. XIX. yüzyılın hemen başında yaşanan ve Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi Hacı Mehmet Çelebi'nin de müdahil olduğu Kadı Abdurrahman Paşa'nın Konya'ya alınmaması hadisesi[1], Hacı Mehmet Çelebi'nin Nizâm-ı Cedîd'e muhalefetinin en büyük delilidir. Ancak XIX. yüzyılın geneline bakıldığında Mevlevîlik, özellikle Bektâşîliğin yasaklanmasından sonra devlet ricali arasından daha fazla müntesib bulmaya başlamıştır. Hacı Mehmet Çelebi'den sonra şeyh olan Mehmet Said Hemdem Çelebi'nin zamanı her açıdan Mevlevîliğin korunup kollandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde mevlevîhânelerin ihtiyaçları eskiden de olduğu gibi devlet tarafından, imkânlar nisbetinde, karşılanmaya çalışılmış, tamire muhtaç olan mevlevîhâneler onarılmış ve Evkaf-ı Celâliye denilen vakıflarının vergilerden muaf tutulmasına devam edilmiştir.

XIX. yüzyılın başında tahtta bulunan III. Selim tarafından korunup kollanılan Mevlevîlik tarîkatının bu konumu III. Selim'den sonra tahta çıkan II. Mahmud ve Abdülmecid gibi padişahlar döneminde de devam etmiştir.

1. Sultan Abdülaziz Döneminde Mevlevîlik

1861 yılında tahta çıkmış olan Sultan Abdülaziz, hattatlığı ve musikişinaslığıyla bilinen bir padişahtır. Sultan Abdülaziz her saza aşina olmakla birlikte Mevlevîliğe olan muhabbetinden dolayı ney üflemeye meraklıdır. Ney derslerini ise Yusuf Paşa'dan almıştır[2].

Sultan Abdülaziz döneminde tasavvuf erbâbını ilgilendiren en önemli gelişme, temelleri II. Mahmud döneminde atılmış olan tarikatlara belli bir düzen ve nizam getirme girişimlerinin neticesi olan Meclis-i Meşayih'in kurulmasıdır. Meclis-i Meşayih'in kuruluş çalışmalarına 1864 yılında dönemin şeyhülislamı Atıfzade Ömer Hüsamettin Efendi zamanında başlanılmış[3] olmakla birlikte 1866 yılında faaliyete geçmiştir[4]. 1285/1868-1869 tarihli Devlet Salnamesi'ne göre Meclis-i Meşayih'in ilk reisliğine aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhanesi postnişini olan Osman Selahaddin Dede getirilmiştir[5]. Osman Selahaddin Dede Meclis-i Meşayih reisliği

vazifesini 1868-1878 yılları arasında yerine getirmiştir. Osman Selahaddin Dede'nin bu vazifeye getirilmesinde görevin ehemmiyetine layık olmasının yanı sıra Sultan Abdülaziz ile geliştirmiş olduğu iyi ilişkiler, padişahın neyzen ve Mevlevî muhibbi olmasının da etkisi olmuştur[6].

1.1. Abdülaziz Döneminde İnşa ve Tamir Edilen Mevlevîhâneler

Sultan Abdülaziz döneminde devletin ekonomik sıkıntılar içinde bulunmasına rağmen tamirâtına önceden başlanmış olan Galata Mevlevîhânesi yanında bakımsızlıktan harap olmuş Üsküdar Mevlevîhânesi, Yenikapı Mevlevîhanesi, Lazkıye Mevlevîhânesi, Midilli Mevlevîhânesi ve Siroz Mevlevîhânesi gibi mevlevîhâneler de tamir edilmiştir. Yine bu dönemde Hanya'da bulunan Mevlevî muhibbanı kısa süreliğine Hanya'ya gelen Aydın Mevlevîhânesi şeyhi Şemseddin Dede'nin ilminden ve tasavvufi konulardaki vukufiyetinden çok memnun kaldıkları için Hanya'ya bir Mevlevîhâne inşası için Çelebi Efendi'den izin istemeleri hadisesi de söz konusudur.

1.1.1. Hanya Mevlevîhânesi'nin İnşa Edilmesi

Hanya Mevlevîhânesi, son dönemde kurulan mevlevîhâneler içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Hanya'da bir Mevlevîhânenin faaliyete başlaması, siyasî koşullar çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin adadaki siyasî nüfuzunun azaldığı dönemlerde dolaylı açıdan siyasî nüfuzun sağlanması için dinî ve kültürel unsurları canlı tutma ve adada bulunan Müslümanları himaye etmek amacıyla tekke, mescid ve dergâhların artırıldığı döneme rastgelmiştir[7].

Hanya'da Mevlevîliğe gönül vermiş olan eşraftan 77 kişi 15 Şubat 1288/ 28 Şubat 1873 tarihinde yazmış oldukları dilekçelerinde Aydın'dan Hanya'ya gelen Şemseddin Dede Efendi'nin[8] tarîkat-ı Mevlevîyenin her haline vakıf olması sebebiyle Hanya kenti ahalisinin çoğunluğunun kendisine büyük muhabbet beslediği ve Şemseddin Dede' nin bir müddet Hanya'da ikamet ettikten sonra Aydın'a geri döndüğü ifâde edilmiştir. Şemseddin Efendi'nin

vukufiyeti ve ahalideki tesiri sâyesinde Hanya'ya geldikten sonra muhibbanın sayısı çoğalmış ve ism-i celâl[9] okunmaya mahsus olarak eskiden beri kullanılan bir evin geniş olmadığı nedeniyle bütün ihvanı içine almadığından sıkıntı çekildiğini ifâde etmişlerdir. Hanya ileri gelenleri, Şemseddin Efendi'nin Aydın'a geri dönmesinden sonra bu evden daha geniş bir ev kiralayarak özel gecelerde yalnız ism-i celâl okumakta olduklarını, esas niyetlerinin Çelebi Efendi tarafından izin verilir ise Hanya'da bir Mevlevî dergâhının inşa edilmesi olduğunu ifâde etmişlerdir. Ancak esas niyetlerinin yeni bir mevlevîhâne açmak olmasına rağmen hali hazırda ekonomik açıdan buna imkânları olmadığını da dile getirmişlerdir. Bu süreçte Şemseddin Efendi'nin ahali arasından kazanmış olduğu teveccühün ikinci gelişinde daha çok artacağını, bu şekilde devam edilirse dört beş sene içerisinde Hanya halkının çoğunluğunun kendilerine dahil olacağını ifâde eden Hanya ileri gelenleri, mevlevîhânenin açılması düşüncesinin oluştuğu bu süreçte Şemseddin Efendi'nin her sene yaz mevsiminde bir süre ikamet etmek üzere Hanya'ya gitmesine Çelebilik makamından ruhsat verildiği takdirde Girit gibi bir yerde yeni baştan bir mevlevîhânenin ihya edileceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle adada bulunan Mevlevî muhiblerinin Şemseddin Efendi'yi bekledikleri ve ahalinin memnuniyeti için Şemseddin Efendinin adaya gelmesi için ruhsat verilmesini talep etmişlerdir[10].

Hanya ahalisi tarafından Çelebi Efendiye yazılan bu dilekçe üzerine Girit Valisi Safvet Paşa da 3 M 1290/ 3 Mart 1873 tarihinde bir dilekçe yazmış ve yukarıdaki hususları aynen dile getirmiştir. Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mahmud Sadreddin Çelebi, kendisine gerek valilikten ulaşan gerekse Hanya eşrafından gelen dilekçeler üzerine Hanya'da yeni bir mevlevîhânenin açılmasının kendisini de memnun edeceğini ifade ederek durumu 3 Ra 1290/ 1 Mayıs 1873 tarihinde yazmış olduğu dilekçesiyle İstanbul'a bildirmiştir. Bunun üzerine İstanbul tarafından verilen cevapta Hanya'da yeni bir mevlevîhâne açılmasının ve Şemseddin Efendi'nin orada görevlendirilmesinin Çelebi Efendi'nin uhdesinde olduğu ifâde edilmiş ve bu hususla ilgili olarak 27 Ca 1290/ 23 Temmuz 1873

tarihinde hem Girit vilayetine hem de Çelebi Efendi'ye tahrîrat yazılması emredilmiştir[11].

Yapılan bu yazışmalar ve Şemseddin Dede'nin Hanya'ya gelip gitmesinin devam etmesi ile takip eden yıllarda adadaki Mevlevî muhibbânının sayısı giderek artış göstermiştir. 1880 yılı üç aylarında ise Girit valiliğinin ve Hanya'daki Mevlevî müntesiplerinin destekleri ile geniş bir arazide 27 B 1297/ 5 Temmuz 1880 tarihinde Hanya Mevlevîhânesi açılmıştır[12].

1.1.2. Lazkıye Mevlevîhânesi'nin Tamir Edilmesi

Lazkıye Mevlevîhânesi, hakkında yeterince bilgi sahibi olamadığımız mevlevîhânelerden birisidir. Mevlevîhâne içerisinde İbrahim b. Edhem Hazretlerinin annesinin kabrinin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu durum mevlevîhâne ile ilgili arşiv belgelerinde de belirtilmesine rağmen Gölpınarlı bu rivayetin uydurma olduğundan bahseder[13]. Mevlevîhânede şeyhlik görevinde bulunanlar hakkında yeterince bilgimiz yoktur. 1 Ş 1279 / 22 Ocak 1863 tarihli bir arşiv belgesinde, mevlevîhâne şeyhi olarak Halep Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülgâni Dede'nin oğlu Saib Dede'den bahsedilmektedir[14]. Mevlevîhâne ile ilgili sonraki tarihlere ait belgelerde de uzun süre şeyh olarak Saib Dede görülmektedir.

Arşiv belgelerinde Lazkıye Mevlevîhânesi ile ilgili hususlara baktığımızda Şeyh Saib Dede'nin dergâhın yönetiminde çekilen ekonomik sıkıntılar ve dergâhın tamir ettirilmesi süreci göze çarpmaktadır. Şeyh Saib Efendi yazdığı dilekçesinde, İbrahim bin Edhem hazretlerinin annesinin şöhretine binâen ziyaret için gelenlerin çokluğundan dolayı dergâhın idare edilmesinde zorluk çekilmekte olduğundan bahsetmiştir. Saib Dede, Lazkıye Mevlevîhânesi taâmiyesi olarak, Sultan İbrahim bin Edhem Hazretleri Evkafı hasılatından tahsis edilmiş olan aylık 750 kuruşun mevcut dervişler ve gelip giden ziyaretçilerin çokluğu yüzünden yeterli gelmediğinden bahsederek evkaf hasılatı fazlasından 500 kuruş zamla taâmiye bedelinin 1250 kuruşa çıkarılmasını istemiştir. Yine aynı vakıf hasılatından daha önce dergâhın tamiri gerçekleştirilmesine rağmen tam anlamıyla bitirilmediğini, yapılan keşif neticesinde

21.000 kuruşluk bir masrafla gerçekleşeceği anlaşılmış olan tamirât masrafının da karşılanmasını Suriye Valiliğinden talep etmiştir[15].

Saib Efendi'nin bu isteği üzerine Sultan İbrahim b. Edhem Evkafına bağlı köylerin, geçmiş 1284/ 1867 senesine mahsuben aşar bedelinin ne olduğu sorulmuştur. Suriye Vilâyetinden gelen cevapta, vakıf gelirlerinin 211. 087 kuruşa ulaşıp, İbrahim b. Edhem Tekkesi sarfiyatı düşüldüğünde 133.000 kuruş fazlası olduğu belirtilmiştir. Bu durumun anlaşılması üzerine Lazkıye Mevlevîhânesi'nin İbrahim b. Edhem vakfıyla bir bağı olmamasına rağmen, mevlevîhânenin tamirâtının gerçekleştirilmesi ve taâmiyesinin de artırılması uygun görülmüştür. Bu husus, 6 Teşrin-i evvel 1286/ 22 B 1287/ 18 Ekim 1870 tarihinde Şûrâ-yı Devlet'te görüşüldüğünde, yukarıdaki gerekçeler doğrultusunda dergâhın keşif masrafı olan 21.000 kuruşun vakfın hasılatı fazlasından karşılanarak gerekli tamirâtın yapılması ve taâmiyesinin de 1250 değil de 1000 kuruşa yükseltilmesi çoğunluk iradesiyle tezkire olunmuştur[16]. Şûrâ-yı Devlet'ten gönderilen bu tezkire üzerine 21 Ş 1287/ 16 Kasım 1870 tarihinde Padişah tarafından da yukarıdaki hususlar uygun görülerek onaylanmıştır[17].

1.1.3. Midilli Mevlevîhânesi'nin Tamir Edilmesi

Balkanlarda kurulan mevlevihânelerden biri olan Midilli Mevlevîhânesi, II. Bayezid zamanında Divane Mehmet Çelebi'nin himmetleriyle kurulmuştur[18]. Sakıb Dede de Divane Mehmet Çelebi'nin halifelerinden Derviş Hamid'i Midilli'ye gönderdiğini bildirir[19]. Midilli Mevlevîhânesi hakkında XVIII. yüzyıl sonlarına gelinceye kadar yeterince bilgimiz yoktur. XVIII. yüzyıl sonlarına gelindiğinde ise Midilli Mevlevîhânesi şeyhliğinde Halil Dede görünmektedir. Halil Dede, mevlevîhânede bulunan dervişlerin taâmiyenin yetersizliğinden dolayı sıkıntı çekmekte olduklarından bahsetmekte ve Midilli Mukataasından günlük 40 akçe vazîfe isteğinde bulunmaktadır. Halil Dede'nin bu isteği yerine getirilmiş ve 28 N 1190/ 10 Kasım 1776 tarihinde kendisine günlük 40 akçe vazîfe tevcîh edilmiştir[20]. Halil Dede'den sonra mevlevîhânede kimin postnişîn olduğunu kesin olarak tespit etmek güçtür.

Bununla beraber, 27 Ca 1242/ 27 Aralık 1826 tarihli bir belgede, Midilli adasında Molova kasabasında bulunan Hasan Reis camisinin vaiziye vazîfesinin boşa çıkması üzerine, "*bu vazîfeye talip olan Midilli Mevlevîhânesi Şeyhi Ebubekir Dede'nin*" ifadelerinden yola çıkarak bir tespitte bulunmak mümkündür. Ebubekir Dede, 27 Ca 1242/ 27 Aralık 1826 tarîhinde kaleme aldığı dilekçesinde talip olduğu vaiziye vazîfesinden bahsederken

> "Cezire-i mezburede Molova kasabasında kain Hasan Reis cami-i şerîfinde vazîfe-i muayyene ile tayin eylediği vaiziye ciheti, kaza-yı mezkure sakinlerinden selefim Esseyyid Abdurrahman Efendi ibni Esseyyid Hüseyin üzerinde kalıp ol dahi bundan mukaddemen bila veled fevt olmuş ise de cihet-i mezbure mahlûl ve hizmeti muattal kalmakla iş bu müsinn ve duacı emektar kulları şayân-ı merhamet olduğumdan arzuhale cesaret olunmuştur"[21] demektedir.

Buna göre 1826 yılında mevlevîhânede şeyh olan Ebubekir Dede'den önce Hüseyin Efendi ve onun babası Abdurrahman Efendi'den bahsetmemiz gerekecektir. Ebubekir Dede'nin şeyhliğinden sonra ise uzun süre Midilli Mevlevîhânesi şeyhliğinde Abdülkadir Dede'yi görmekteyiz. Midilli Mevlevîhânesi'nde Şeyh ailesi için tahsîs edilmiş bir harem dairesi olmamasından dolayı Şeyh Abdülkadir Dede, epey sıkıntı çekmiştir. 11 M 1265/ 7 Aralık 1848 tarihinde bu hususta bir dilekçe kaleme almış ve bu dilekçesinde harem dairesi isteğini dile getirmekle beraber dergâhın tamire muhtaç olduğunu da vurgulayarak bir harem dairesi inşasıyla dergâhın tamir edilmesi isteğinde bulunmuştur[22]. Abdülkadir Dede'nin bu isteği üzerine yapılacak harem dairesi ve tamirât masrafının ne kadara malolacağı hususunda gerekli keşfin yapılarak keşif defterinin gönderilmesi emredilmişse de, tamirin gerçekleştirildiğine dair bir kayıt yoktur. Ancak 25 Ş 1268/ 14 Haziran 1852 tarihinde doğrudan Midilli Mevlevîhânesi şeyhi Abdülkadir Dede'ye hitaben yazılan bir yazıda Şeyh Abdülkadir Dede için saygı dolu ifâdelerde bulunulduktan sonra hazinenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan dolayı bu tamir isteğinin şimdilik yerine getirilmesinin mümkün olmadığı ifâde edilmektedir[23]. Mevlevîhânenin tamirinin hazinenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan dolayı

gerçekleştirilememesi üzerine Şeyh Abdülkadir Dede'nin kendi imkânlarıyla bu tamirâtı gerçekleştirmek istediği anlaşılıyor. Ancak maddi imkânsızlıklar mevlevîhânenin bütün müştemilâtının elden geçirilmesine müsaade etmemiştir. Şeyh Abdülkadir Dede'nin tamir ettiremediği dört adet hücre ile semâhâne ve kahve ocağı çatısının yapılan keşfi neticesinde 25.000 kuruşa malolacağı anlaşılmış ve masrafının nereden karşılanacağı hususunun belirtilmesi için Evkaf Nezâreti'ne bir yazı gönderilmiştir[24]. Bu tamirât 8 Za 1274/ 20 Haziran 1858 tarihine gelindiğinde büyük oranda tamamlanmış sadece semahâne ve hücrelerin çatısının örtülmesi kalmıştır[25].

Mevlevîhâne şeyhi Abdülkadir Dede, anlaşılan tamirâtı kendi imkânları ile gerçekleştirmek isterken epey borçlanmıştır. Borçlanmanın sebebi belirtilmemekle beraber, Abdülkadir Dede'nin Ferik Ahmet Paşa'ya 7000 kuruş borcu bulunmaktadır. Ferik Ahmet Paşa, 27 Ca 1277/ 11 Aralık 1860 tarihinde yazdığı dilekçesinde Abdülkadir Dede'den alacağını tahsil edemediği için Abdülkadir Dede'nin maaşından her ay 200 kuruşluk bir kesinti yapılarak alacağını tahsil edebilmek amacıyla Midilli Kaymakamı Ali Kemal Efendi'ye bir tahrîrât yazılması isteğinde bulunmaktadır[26]. Ferik Ahmet Paşa'nın bu isteği kabul edilmiş ve Şeyh Abdülkadir Dede'den alacağının tahsil edilmesi için Midilli Kaymakamlığına bir emirnâme gönderilmiştir. Kaymakamlığa gönderilen bu emirnâmenin sonrasında Midilli Kaymakamı Ali Kemal Efendi'den gelen cevabi yazı 27 M 1278/ 4 Ağustos 1861 tarihinde Ferik Ahmet Paşa'ya gönderilmiştir[27]. Belgede Kaymakam Ali Kemal Efendi'den gelen yazının Ferik Ahmet Paşa'ya gönderildiği ifade edilmekle birlikte yazının içeriğinden bahsedilmemektedir. Dolayısıyla Ferik Ahmet Paşa'nın istediği üzere aylık 200 kuruşluk kesintilerle alacağı tahsil edilmeye başlanmış mıdır? Yoksa bu dahi mümkün olamamış mıdır? Bunu mevcut belgelerden tayin etmek mümkün olamamaktadır.

Şeyh Abdülkadir Dede, her ne kadar başlangıçta mevlevîhânenin tamir ettirilmesine muvaffak olamamışsa da merkezi hükümetle olan ilişkilerini daima iyi tutmaya çalışmıştır. Dergâhın bahçesinde bulunan ağaçlardan yetişen portakal ve kübbad

limonlarından hediye-i Mevlânâ olarak İstanbul'a göndermiştir[28]. Uzun yıllar Midilli Mevlevîhânesi şeyhliğinde bulunmuş olan Abdülkadir Dede'nin ne zaman vefat ettiğini bilemiyoruz. 29 M 1286/ 11 Mayıs 1869 tarihine geldiğimizde dergâh şeyhliğinde Mehmet Nazif Dede bulunmaktadır[29]. Abdülkadir Dede'nin uzun uğraşlar sonucu gerçekleşmesine muvaffak olduğu tamirât pek uzun ömürlü olmamış ve Midilli adasında meydana gelen depremden mevlevîhâne de etkilenmiştir. Adada meydana gelen depremden dolayı harap olan mevlevîhâne ile meşihate mahsus evin tamir edilmesi hakkında postnişîn Mehmet Nazif Efendi'nin takdim ettiği dilekçe üzerine, mevlevîhâne ile şeyhe ait evin inşasının 18.500 kuruşla tamir edilebileceği bildirilmiştir. Ancak mevlevîhâne vakfının yetersiz olduğundan dolayı bu tamirâtın adada bulunan hayır sahipleri tarafından gerçekleştirilmesi emredilmesine rağmen adada bu emre rağbet eden kimse olmamasından dolayı bu tamirât gerçekleştirilememiştir. Bu durum üzerine 30 M 1286/ 12 Mayıs 1869 tarihinde tamirâtın selâtin-i âzam vakıflarından birisine masraf kayd edilerek gerçekleştirilmesi emredilmiştir[30].

1.1.4. Siroz Mevlevîhânesi'nin Tamir Edilmesi

Sultan Abdülaziz döneminde tamiri gerçekleştirilen mevlevîhanelerden birisi de 1870'li yıllara gelindiğinde tamire muhtaç bir hale gelmiş olan Siroz Mevlevîhânesi'dir. Ortaya çıkan bu durum üzerine mevlevîhânenin vakıf gelirlerinden karşılanmak üzere 18.500 kuruşluk keşif bedeliyle tamir ettirilmesi kararlaştırılmıştır. Tamirâtın başlamasından sonra masrafın 24.529 kuruş 26 paraya ulaşması üzerine bu meblağdan, tamirâtın masraf keşfi ve akçe iskontosu olan toplam 20.350 kuruş düşülerek açık kalan 4179 kuruş 26 paranın da yine Siroz Mevlevîhânesi vakfına masraf kaydı için 8 N 1287/ 2 Aralık 1870 tarihinde izin istenmiştir. Bu hususta gerekli izin verilmiş ve açıkta kalan miktar mevlevîhâne vakfına masraf kaydedilmiştir[31].

Sultan Abdülaziz döneminde inşa edilen mevlevîhânelerden en önemlilerinden biri de Beşiktaş Mevlevîhânesi'dir. Önce Çırağan Sarayı'nın inşası nedeniyle yıktırılıp sonra Maçka'da inşa edilmiştir.

Ancak üzerinden çok geçmeden 1874 yılında askeri kışla yapımı nedeniyle tekrar yıktırılıp Eyüp Bahariye'de yeniden inşa edilmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse Sultan Abdülaziz döneminde Mevlevîlik III. Selim ve II. Mahmut dönemlerindeki kadar etkin olmasa da kurumsal kimlik noktasında Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren tarikatlar içerisinde ön planda olmuştur. Şüphesiz ki bu hükmümüze en önemli delil, yukarıda kısaca bahsettiğimiz üzere tekkelere ve tasavvuf erbâbına çeki düzen vermek ve belli kurallar çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmelerini sağlamak için kurulmuş olan Meclis-i Meşayih'in ilk reisliğine dönemin Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Selahaddin Dede'nin getirilmesidir.

Sultan Abdülaziz döneminde mevlevîhanelerin inşa, tamir, bakım ve iaşeleri noktasında devletin katkısı imkanlar nisbetinde devam etmiştir. Bu dönemde yeni inşa edilen Girit adasındaki Hanya Mevlevîhanesi'de özellikle zikredilmeye değer bir mevlevîhanedir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin adadaki nüfuzunun azaldığı bir dönemde mevlevîhanenin açılmış olması oldukça önemlidir. Zira Hanya Mevlevîhanesi'nin kurucu şeyhi Şemseddin Dede'nin üstlenmiş olduğu resmi görevlerinin yanı sıra yaşam şartlarının zorluğundan dolayı adadan göç etmek isteyen Müslüman nüfusun adada tutulup göçlerinin engellenmesi, bu mümkün olmaz ise geciktirilmesi gibi yarı resmi görevlere soyunmuş olması da bu önemi gösterir. Hanya'da yeni bir mevlevîhane inşasının yanı sıra Lazkıye, Midilli ve Siroz Mevlevîhaneleri gibi kuruluşu daha önce gerçekleşmiş olan mevlevîhanelerin de Sultan Abdülaziz döneminde tamirleri gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.) Hatt-ı Hümayun Belgeleri (HAT)

BOA. HAT. D.N: 217, G.N: 11957,

BOA. Sadaret Mektubi Kalemi Mühimme Evrakı Belgeleri (A. MKT. MHM)

BOA. A. MKT. MHM. D.N: 461, G.N: 85

BOA. A. MKT. MHM. D.N: 136, G.N: 92

BOA. A. MKT. MHM. D.N: 8, G.N: 60

BOA. A. MKT. MHM. D.N: 755 G.N: 85

BOA. Cevdet Evkaf Belgeleri (C. EV)

BOA. C. EV. D.N: G.N: 2371

BOA. C. EV. D.N: G.N: 17078

BOA Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilâyet Yazışmalarına Ait Belgeler (A. MKT. UM)

BOA. A. MKT. UM. D.N: 484, G.N: 15

BOA. Sadaret Mektubi Kalemi Nezâret ve Devair Yazışmalarına Ait Belgeler (A. MKT. NZD)

BOA. A. MKT. NZD. D.N: 36, G.N: 39

BOA. A. MKT. NZD. D.N: 206, G.N: 26

BOA. Sadaret Divân (Beylikçi) Kalemi Belgeleri (A. DVN)

A. DVN. D.N: 121, G.N: 63

BOA İrade Dahiliye Evrakı Belgeleri (İ. DH)

BOA. İ. DH. D.N: 407, G.N: 27017,

BOA. İ. DH. D.N: 591, G.N: 41159

BOA. İrade Meclis-i Mahsus Evrakı Belgeleri (İ.MMS)

BOA. İ. MMS. D.N: 40, G.N: 1638

B. Telif Eserler:

Akman, Zekeriya, *Osmanlı'da Devlet Tekke Münasebetleri Meclis-i Meşâyih*, Elips Kitap, İstanbul 2013.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1983.

Gündüz, İrfan, *Osmanlılarda Devlet/Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, 3. Baskı, İstanbul 1989

Kara, İsmail, *Hanya/ Girit Mevlevîhânesi, Şeyh Ailesi-Müştemilâtı – Vakfiyesi-Mübadelesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006

Kara, Mustafa, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 1999.

Sakıb Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevlevîyan*, Matbaa-yı Vehbiyyan, Mısır 1283

Top, H. Hüseyin, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, Ötüken Yayınları, II. Baskı İstanbul 2007

C. Makaleler:

Aydın, Bilgin, "Osmanlı Devleti'nde Tekkeler Reformu ve Meclis-i Meşayih'in Şeyhülislâmlık'a Bağlı Olarak Kuruluşu, Faaliyetleri ve Arşivi", *İstanbul Araştırmaları*, S. 7, Güz 1998, s. 93-109.

Kara, İsmail, "Hanya Mevlevîhânesi: Şeyh Ailesi, Müştemilatı, Vakfiyesi", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S.1, 1997, s. 115-173.

Kara, İsmail, "Hanya Mevlevîhânesi ve Vakfiyesi", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhâneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya-Türkiye, Tebliğler), S. 2, Mayıs 1996, s. 293-296.

Kara, İsmail, "Gittikçe Uzaklaşan Hanya Mevlevîhânesi", *Tarih ve Toplum*, Mart 1995, c. 23, sy.35, s. 133-137.

Küçük, Sezai, "Yenileşme Dönemi Kültür ve Sanatına Katkıda Bulunan Mevlevîler ve Mevlevî Dergâhlarında Güzel Sanatlar", *Türkler*, c. 15, s. 539-552.

Küçükdağ, Yusuf, "Seyyid Abdülkadir Dede Vakfiyesi", III. Milli Mevlânâ Kongresi, (12-14 Aralık 1988, Konya-Türkiye) Tebliğler, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1989, s. 261-296.

Uçman, Abdullah, "Kara Şemsi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, s. 366.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Nizâm-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", *Belleten*, c. XXXV, S. 138, Nisan 1971, s. 245-303.

42 BOA. İ. MTZ. (05) TAL. Nr. 1/35, 3/168, 4/201, İ. MTZ. (05) Nr. 21/911, A.} MKT. MHM. Nr. 436/62, DH. SAİDd. Nr. 25/27, Ahmed Lutfi Efendi, *a.g.e.*. c. XIV. s. 35, 38, 44, 54, 62

43 BOA. İ. MTZ. (05) TAL. Nr. 4/217, 4/218, 4/222, İ. MTZ. (05) Nr. 21/913, İ. DH. Nr. 698/48819, A.} MKT. MHM. Nr. 478/83, Ahmed Lutfi Efendi, *a.g.e.*. c. XV. s. 30, 37, 43, 45, 60

44 Saro Dadyan, *a.g.e.*. s. 259

45 Hadiye Tuncer-Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ankara, 1997, s. 154.

XXIII. Sultan Abdülaziz Döneminde Mevlevîlik ve Bazı Mevlevîhânelerin Tamir ve İnşası

Yrd. Doç. Dr. Serdar ÖSEN

1 BOA. HAT. D.N: 217, G.N: 11957, Ayrıca bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Nizâm-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa" *Belleten*, Nisan 1971, c. XXXV, S. 138, s. 245-303.

2 Sezai Küçük, "Yenileşme Döneminde Mevlevîler ve Siyaset (19. Yüzyıl)". *Türkler*, Ed. Hasan Celal Güzel vd. c. 14, s. 103

3 Zekeriya Akman, *Osmanlı'da Devlet Tekke Münasebetleri Meclis-i Meşâyih*, Elips Kitap, İstanbul 2013, s. 29.

4 İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet/Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, 3. Baskı, İstanbul 1989, s. 204.

5 Bilgin Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Tekkeler Reformu ve Meclis-i Meşayih", *İstanbul Araştırmaları*, Güz 1998, S. 7, s. 94.

6 Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 1999, s. 250.

7 İsmail Kara, Hanya/ Girit Mevlevîhânesi, *Şeyh Ailesi-Müştemilâtı-Vakfiyesi-Mübadelesi* İstanbul 2006, s. 28; a.mlf. "Hanya Mevlevîhânesi: Şeyh Ailesi, Müştemilatı, Vakfiyesi", İslam Araştırmaları Dergisi, 1997, S.1, s. 118; a. mlf. "Hanya Mevlevîhânesi

ve Vakfiyesi", SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhâneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993 Konya-Türkiye, Tebliğler), Mayıs 1996, S. 2, s. 293.

8 Abdullah Üçman, "Kara Şemsi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, s. 366.

9 İsm-i Celâl: İsmi Celâl çekmek (Allah Allah Allah diyerek Allah adını tekraren söylemek) dergâhlarda topluca yapılan bir zikir şeklidir. İsm-i Celâl "Allah" lafzıdır. Buna lafza-i Celâl de denir. Mevlânâ'nın zikri Allah isminin yüksek sesle telaffuzundan ve tekrarından ibaret idi. Mevlevîlikte aslolan İsm-i Celâl zikridir. Geniş bilgi için bkz. H. Hüseyin Top, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, Ötüken Yayınları, II. Baskı İstanbul 2007, s. 175-176.

10 BOA. A. MKT. MHM. D.N: 461, G.N: 85

11 BOA. A. MKT. MHM. D.N: 461, G.N: 85

12 İsmail Kara, "Gittikçe Uzaklaşan Hanya Mevlevîhânesi", *Tarih ve Toplum*, Mart 1995, c. 23, S. 135, s. 5.

13 Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap ve Aka Kitabevi İstanbul 1983, s. 364.

14 BOA. C. DH. D.N: 337, G.N: 16832

15 BOA. İ. MMS. D.N: 40, G.N: 1638

16 BOA. İ. MMS. D.N: 40, G.N: 1638

17 BOA. İ. MMS. D.N: 40, G.N: 1638

18 Yusuf Küçükdağ, "Seyyid Abdülkadir Dede Vakfiyesi", (III. Milli Mevlânâ Kongresi, (12-14 Aralık 1988, Konya-Türkiye*) Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1989, s. 285.

19 Sakıb Dede, c. 1, s. 47; Küçük, *Mevleviliğin Son Yüzyılı*, s. 313; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 120.

20 BOA. C. EV. D.N: G.N: 2371

21 BOA. C. EV. D.N: G.N: 17078

22 BOA. A. MKT. MHM. D.N: 8, G.N: 60

23 BOA. A. MKT. MHM. D.N: 755 G.N: 85

24 BOA. A. MKT. NZD. D.N: 206, G.N: 26

25 BOA. İ. DH. D.N: 407, G.N: 27017, BOA. A. MKT. MHM. D.N: 136, G.N: 92

26 BOA. A. MKT. UM. D.N: 484, G.N: 15

27 BOA. A. MKT. NZD. D.N: 36, G.N: 39

28 BOA. Sadaret Divân (Beylikçi) Kalemi Belgeleri (Bundan sonra A. DVN. olarak geçecektir.) D.N: 121, G.N: 63

29 BOA. İ. DH. D.N: 591, G.N: 41159

30 BOA, İ. DH. D.N: 591, G.N: 41159

31 BOA. İ. DH. D.N: 624, G.N: 43396

XIV. 1873-1874 Kıtlığının Osmanlı İktisadi ve Siyasi Yaşantısına Etkileri

Prof. Dr. Taha Niyazi KARACA

1 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yaşanan kuraklık ve kıtlıklar için bkz. Mehmet Yavuz Erler, *Ankara ve Konya Vilayetlerinde Kuraklık ve Kıtlık (1845-1874)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Samsun 1997.

2 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM.) Dosya (D):466, Gölek (G):45, (13 Ekim 1873)

3 BOA, A.MKT.MHM. D:466, G:62, (15 Ekim 1873)

4 Roderic H. Davidson, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform (1856-1876), II*, İstanbul 1997, s. 70-72.

5 Henry Fanshawe Tozer, *Turkish Armenia and Eastern Asia Minor*, London 1881, s. 45-93.